

kozunk. Ezek az első tapasztalatok mindig a legfontosabbak. Soha nem merülhetnek feledésbe, még ha tudatunk alsó rétegeibe süllyednek is. Amikor először felnyitjuk a szemünket, formaérzékelő képességünk még épp hogy csak ébredszik. Ezekből a kezdetekből jönnek létre azok az *öntőformák*, – a jungi pszichológia ezeket nevezi *archetipusoknak*, *archetipikus érzeteknek* – melyek észlelésünket, érzékelésünket segítik, s mintegy *tárolják* a külvilág alakzatait, eképpen alakítva ki fogalmainkat...

Építészként át kell vinnünk az érzeteket az épített szerkezetekbe, s általuk felidézni, előhívni az archetipikus *raktárakban* rejtőző tapasztalatok gyönyörűségét.

A folyamat azonban rendkívül bonyolult. Érzeteink kialakulásában – amint arra a fentiekben rámutattunk – számtalan tapasztalat játszik szerepet. Ezek közül csak néhányat áll módunkban érdemben figyelembe venni, feltételezve, hogy ezek a legfontosabbak.

Az épületeink formai kialakításához használt kódrendszer meglehetősen hiányos, elnagyolt és vázlatos, holott a pihenés és ellazulás érzetének eredetével kapcsolatos pszichológiai megfontolásokon kellene alapulnia. A funkcionális tervezés szintjén ma ezeket a szempontokat nem veszik figyelembe. Az épület minősége ma még csak fizikai és biológiai funkcióknak való megfelelésének mértékével fejeződik ki; a boldogság, a *jó élet* pedig a pszichológia fogalmkörébe tartozó minőségek, melyek csak részben, hiányosan idézhetők fel fizikai eszközök segítségével. Olykor a tudatalattiban gyökerező emlékekkel indíthatók fel. Nem tudjuk azonban, milyen mértékben sikerült megértenünk ezeket a folyamatokat és összefüggéseket, a tervezés folyamatának esztétikai megközelítése azonban segítségünkre lehet olyan dolgok megértésében, amelyeknek gyökerei racionális látásunk számára hozzáférhetetlenek, s a másfajta, a *női* jellegű érzékenység hozzásegít bennünket, hogy hinni is képesek legyünk bennük.

Ezért *utólagos* minden esztétika. A művészi teremtés, a létrehozás előtt még nem jelentkezik, csak következtetésként, a múltra vonatkozó ítéletként jön létre. Az elméletből művészet nem születik, az elmélet csak magyarázza, elemzi a már megszületett művészetet. Táplálja a rejtett, és részben felfedett ereket. Gondolatainkkal ezeket az ereket próbáltuk felfedezni. A feltevéseket azonban kutatásokkal kell állításokká kristályosítani.

Ferrocement-szerkezetű családi ház Izraelben (szerző felvételei)

Lex Bos A TEMPLOMOSOK ARANYA

Amit a templomosok megkíséreltek, az a tudati lélek korszakát, mely még be sem köszöntött, túlságosan megelőzte. Ezért semmisítették meg a rendet. De az impulzus maga megmaradt. Újraéledhet a mi korunkban, és újra is kell élednie.

A rendet meglepően rövid előkészítés után, 1128-ban alapították meg – szabályait Clairvaux-i Bernáttól kapta – és Szép Fülöp oszlatta fel 1314-ben. Mint szerzetesi lovagrendnek, kezdetől fogva kettős arculata volt; tagjai kifelé lovagokként harcoltak, befelé az ezoterikus elmélyülést gyakorolták; összekötötték a *vita activát* a *vita contemplatívával*. Ez a mi korunk igazi feladata: össze kell hogy kapcsolódjon egymással a legkülsődlegesebb és a legbensőségesebb!

Miért küzdöttek a templomosok? Először is a Szentföld felszabadításáért. Amikor ez a feladat kudarcot vallott, a küzdelem Nyugatra helyeződött át. A cél a testvériségre alapozott gazdasági élet talaján felépülő keresztény kultúra volt. Ennek a gazdasági tevékenységnek a súlypontjában – egy messzemenően vallásos orientációjú kultúrában érthető módon – a katedrálisok építése állt. (1100 és 1300 között több, mint háromszáz épült fel.) Ez a munka a tőke, a munkaerő és az építőanyagok szabad mozgását igényelte. Középpontjában Franciaországgal az egész nyugati világban új utak, építőtelepek, műhelyek, anyagraktárak, iskolák jöttek létre, s mellettük imaházak, zarándok-szálláshelyek, kórházak is; ma úgy mondanánk: országokat behálózó infrastruktúra.

Mindennek az alapja a virágzó pénzgazdálkodás volt, melyet a templomos rend tartott fenn. Hitelrendszert alakítottak ki, bevezették a csekkek használatát. Egyformán juthatott hitelhez nemes, kereskedő, és a szellem emberei. Megtehették, hogy értékeiket leadták egy beváltóhelyen, és az értük kapott csekket másutt újra pénzre váltották.

A rend rövid idő alatt hatalmas vagyona tett szert földben, ingatlanokban és különösen aranyban. A bizalom alapja a szerzetes lovagok által gyakorolt erény volt; az arany önzetlen kezelése. A rend lehetett gazdag; tagjai azonban – hármass fogadalmuk egyikének megfelelően – nem. Ezoterikus elmélyüléssel kellett magukban az erkölcsi erőt fenntartaniuk, hogy ellenálljanak a kísértésnek, amely az arannyal való foglalatosság során a lelket veszélyezteti.

Keresztény és közösségi feladat szolgálatában a vagyont csak tiszta kézzel kezelhették, vágy és önzés nem korrumpálhatta munkájukat.

Hogy a lovagok által ápolt és gyakorolt erkölcs ellenére is támadhattak ilyen ellenerők, az megmutatkozott a rend hanyatlásában. Szép Fülöp betegesen vágyakozott a pénzre és az aranyra. Az alvilág démonait mozgósította, hogy kiirtassa a rendet. A pénzre személyes dicsőségének és hatalmának növeléséhez volt szüksége. Céljait valószínűtlenül

magas szervezetségi bürokráciájának segítségével sikerült végrehajtania. Egész Franciaországban többszáz helyen egyidejűleg több ezer templomot vetettek fogságba! Az üldözés elől a rend tagjainak egy része Portugáliába menekült, és ott megalapították a Krisztus-rendet. Egyik nagymesterük Tengerész Henrik volt. Sagresben tengerésziskolát alapított, ahol nemcsak a nyílt tengeren való tájékozódás navigációs módszereit tanították, hanem az erkölcsi erőt is fejlesztették, hogy az újonnan felfedezett területeken őket azonos jogúakként kezeljék, és tiszteletben tartsák országukat és tulajdonviszonyaikat. Mindebben nem nehéz ráismerni a templomosok erkölcsrendszerére.

Amikor egy évszázaddal később elkezdődtek a nagy utazások, és a modern gazdasági élet megjelenésével új korszak köszöntött be, a templomosok impulzusa a háttérbe szorult. Helyét a brutális gyarmatosítás, a kizsákmányolás, az arannyal és a tulajdonnal összefüggő hatalomvágy vette át. Azóta nyilvánvalókká váltak az eluralkodó következmények, melyek a Földet, a társadalmi életet és magát az embert sújtják. Korunk a gazdasági életet is átható új impulzusra vár. Itt az ideje a templomos hagyomány felélesztésének. A magokat a rend elvetette, s a szellemi áttelelés után most kívánnak kicsírázni. Nincs-e sok templomos lélek közöttünk, akik ezt segítenék, vagy máris ezen dolgoznak?

Fritz Andres ROMLÓ PÉNZ A KÖZÉPKORBAN

Az 1150-es évektől a XV. századig Európában uralkodó fizetési eszközként használt pénzerméket kezdetben minden uralkodóváltáskor, később ettől függetlenül, néha évenként többször is bevonták, és újakra vagy újravart érmékre cserélték őket, aminek fejében 20-30% közötti pénzverési illetéket kellett fizetni.

Magdeburgi Wichmann érsek (1116-1192) nevéhez fűződik a váltópénz becserélésének rendszeresítése. Császároktól, királyoktól sok herceg, kolostor, város kapott pénzverési jogot; az időszakos pénzleértékelés gyakorlatát, az úgynevezett *renovatio monetarumot* hamarosan átvették, és a középkor végéig egész Európában elterjesztették.

A pénzermék időszakos bevonása a pénzt *forró áruvá* tette. Hogy a bevonás napján elkerülhetetlen veszteséget a lehető legkisebbre csökkentse, senki nem tartott belőle többet otthon, mint amennyi a háztartása, műhelye fenntartásához nélkülözhetetlen volt. A mai nemzetgazdaság nyelvén: a pénztári készletet a minimumra korlátozták, a pénz forgási sebességét a maximumra fokozták, így a csereszköz-funkció a kincsképző funkció rovására optimalizálták.

Az érmék értékvesztése biztosította a folyamatos pénzáramlást, a pénz magas cserekézsége pedig szavatolta az árukínálat folyamatos bőségét. Megszákmányolás nélküli konjunktúra uralkodott, ami a jövedelmek emelkedéséhez veze-

tett. A jólét széleskörű volt. A növekvő jövedelmekből származó megtakarítások következtében a tőkepiacon süllyedt a kamat. A pénzbevonásból eredő veszteség miatt a pénzt nagyon alacsony kamatra, vagy – a kamattilalom következtében – még kamatmentesen is érdemes volt kölcsönadni. A messzemenően telített tőkepiac késztette az embereket arra, hogy bevételeik jelentős részét vallási vagy más kulturális és társadalmi célokra áldozzák. Hogy milyen jelentős nagyságrendekről volt szó, az szemléletessé válik, ha meggondoljuk, hogy viszonylag milyen csekély volt olyan városoknak a lakossága, mint Ulm vagy Freiburg, amelyek katedrálisait a polgárok adományaiából építették. „A középkor katedrálisai az emberiségnek azon csekély számú művészettörténeti emlékei közé tartoznak, amelyek keletkezésüket nem rabszolgamunkának vagy adóprésnek köszönhetik, hanem a polgárok önkéntes adományainak.” (Diether Vogel) A gótika és az egész középkori kultúra virágzását gazdasági oldalról nézve a váltópénz rendszeres leértékelése tette lehetővé.

Hogy a *renovatio monetarum* találmánya és elterjesztése a pénz csereeszköz-funkciójának felismerésére vagy a pénzkibocsátók saját gazdasági érdekeltségére vezethető-e vissza? Valószínű, hogy a fő motívum az utóbbi volt. Mindenesetre nem áll távol a kor szellemétől a pénzt tisztán csereeszköznek tekinteni. Így látta már Aquinói Szent Tamás (1225-1274) is: „...a pénz legfőbb haszna a felhasználása, azaz a kiadása.”; IX. Kelemen pápa (1667-1669) pedig azt vésette az egyházi állam pénzére: „*Nolite Thesaurizare!*” - (ne őrizzétek!).

(Az INFO3 c. Folyóirat tanulmányait fordította Gerle János)

HARMADIK PART című folyóirat 1994. téli – 1995. tavaszi számának mellékleteként jelent meg Kiszely Károly *A gyilkos kamat* című tanulmánya, amely a kamat gazdaságot, társadalmat és kultúrát pusztító hatásáról szól.

DIE KOMPROMITTIERTE MODERNE, Staatliche Bau produktion und oppositionelle Tendenzen in der Nachkriegsarchitektur Ungarns (A kompromittált modern, avagy az állami építő ipari termelés és ellenzéki tendenciák a háború utáni magyar építészeten) címmel 1994. Karácsonyán jelent meg Anna Maria Eifert-Körnig, Németországban élő magyar építészettörténész könyve a berlini Reimer és a budapesti Új Művészet kiadó közös gondozásában. A több, mint kétszáz oldalas részletes elemzés úttörő módon járulhat hozzá ahhoz, hogy a nyugati olvasó tájékozódásra alkalmas, összefoglaló képet kapjon az elmúlt évtizedek magyarországi építészeti folyamatairól. A nagyipari termeléssel szembe helyezkedő ellenzéki irányzatok között kiemelten figyeltetve Makovecz Imre tevékenységével és a szerves építészet további képviselőivel (Kerényi József, Cséte György és a Pécs Csoport, Dévényi Sándor, és a „Makovecz-tanítványok”), valamint a miskolci építész és Bán Ferenc munkáival.

A VÁROSHÁZA *A mi Budapestünk* sorozatában, annak tizenhatodik köteteként megjelent Gerle János *A pénz palotái* című, a budapesti bankokról szóló könyve Zsitva Tibor színes képeivel.

A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS téli konferenciájára megjelent a már hagyományos tergyűjtemény az Egyesülés tagszervezelei által 1994-ben készített fontosabb munkákról. A kis példányszámban sokszorosított füzet kölcsönös tájékoztatásul szolgál.